

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ.
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ
РІВНЕНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

ВИПУСК XXI

Рівне 2015

ББК
83 Л 43
8

Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету : Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство. – Вип. XXI / Ред. кол. О. Кирильчук [та ін.]. – Рівне : РДГУ, 2015. – 155 с.

У збірнику вміщені статті, присвячені ювілею Уласа Самчука та актуальним проблемам української літератури. Матеріали збірника можуть бути використані науковцями, студентами, вчителями-словесниками.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 15954-4426Р від 19.11.2009 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 5 від 28.05.2015 р.)

Редакційна колегія:

доктор філологічних наук, доцент **ЗАХАРЧУК І. В.** (Рівненський державний гуманітарний університет)

доктор філологічних наук, доцент **ТОМЧУК Л. В.** (Рівненський державний гуманітарний університет)

доктор філологічних наук, професор **ПОЛЩУК Я. О.** (Київський університет ім. Б.Грінченка)

доктор філологічних наук, професор **КОЧЕРГА С. О.** (Національний університет «Острозька академія»)

доктор філологічних наук, професор **ГНАТЮК М. І.** (Львівський національний університет ім. І.Франка)

Наукові редактори:

кандидат філологічних наук **КРУПКА М.А.**

кандидат філологічних наук **КИРИЛЬЧУК О.М.**

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2015

УДК 821.161.2 – 3.09

ОБРАЗ ІНШОГО У ПРОЗІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО

У статті розглядаються моделі конструювання національних характерів представників сусідніх етносів у прозі Михайла Коцюбинського. Зокрема, автор аналізує моделювання етнообразів молдаван та кримських татар у ранній прозі письменника.

Ключові слова: етнообраз, імагологія, Інший, національний характер, гетерообраз.

The designing of national characters of representatives of neighboring ethnic groups in prose of Mychailo Kotsiubynskyi are investigated. In particular, the author analyzes the modeling of ethno images of Moldova and the Crimean Tatars in the early prose of the writer.

Key words: ethnoimage, imagology, the Other, national character, heteroimage.

У молдавсько-кримському циклі оповідань Михайло Коцюбинський конструює нетипові образи представників сусідніх етносів. Як і для самого письменника, так загалом для українського письменства XIX віку це стало виразним розширенням тематичних координат. У попередній вітчизняній традиції моделювання образів Іншого обмежувалося переважно зображенням характерів поляків, євреїв та росіян, з котрими українство перебувало у тісних соціально-політичних та культурних зв'язках в силу спільного мешкання в певних територіальних рамках. Прикметно, що такі персонажі потрапляють у геокультурний простір українського світу, а відтак інтерпретуються саме через призму вітчизняної аксіологічної матриці.

Тексти Михайла Коцюбинського витворюють інший контекст, а відтак зникає непорушна стратегія чіткого протиставлення Я та Іншого. Письменник, осмислюючи специфіку буття сусідніх культурно-етнографічних регіонів, основний акцент зосереджує на універсальних гуманістичних цінностях, а середовище Молдови та Криму декорує яскравим екзотичним тлом. Саме екзотизм є тим наріжним каменем авторського заглиблення у чужий світ національного життя сусідніх народів.

У текстах Михайла Коцюбинського етнічний вимір Молдови та Криму набуває певної ієрархізації, оскільки письменник наголошує на паралельному співіснуванні кількох етносів в одному геокультурному просторі. Молдавсько-бессарабський край, окрім домінуючої національної групи, котра привертає авторську увагу найбільше, доповнюється оприсутненням інших етнообразів. Так, в оповіданні «Дорогою ціною» ці території заселяються представниками інших етносів (цигани, турки), що зрештою лише підкреслює культурно-етнографічну осібність молдавської нації.

Середовище Криму у Михайла Коцюбинського також позбавлене єдинонаціонального представництва, етнообрази татарського суспільства доповнюються зарисовками національних характерів греків («На камені») та ін. Однак саме татари в українського письменника постають основною групою, що

репрезентує образ Іншого у кримському просторі. Втім і татарський світ позбавлений внутрішньої цілісності та етнічної єдності. У новелі «На камені» Михайло Коцюбинський вибудовує виразне розмежування на татар гірських та татар узбережжя. Така стратегія відбиває тогочасне історіографічне представлення неоднорідності кримськотатарського суспільства. Проте у більшості текстів кримського циклу Михайла Коцюбинського татари постають виразниками моноетнічної патріархальної спільноти.

Досвід перебування Михайла Коцюбинського у складі філоксерної комісії накладає особливий відбиток на авторське осмислення як молдавсько-бессарабського, так і татарського світів. Незнайоме середовище викликало у письменника складні відчуття: від захоплення до напівдепресивного стану. Однак найбільше зацікавлення отримує саме пейзажно-ландшафтна складова. Михайло Коцюбинський в епістолярії неодноразово наголошував на красі природи цих регіонів, особливо характерними є описи кримських краєвидів: «Тихо, сонячно. Повітря таке прозоре, що Демерджі, здається, от-от за плечима. Море синє, аж чорне, тільки білою піною б'є об берег. Свіжий вітер з моря зриває ту піну і кидає в обличчя дрібненькі бризки. На морі нині багато човнів під вітрилом, а над берегом літають голуби. /.../ Такі дні бувають тільки в Криму і то восени» [6, 86]. Пейзажний елемент займає важливе місце і в художніх текстах, постаючи своєрідним містком входження у внутрішній світ представників сусідніх етносів.

Водночас авторська художня стратегія осмислення образів молдаван і татар набуває певної ієрархічної моделі. Михайло Коцюбинський у начерках до незавершеного ескіза «По Бесарабії» чітко окреслює власну пріоритетність в осмисленні «чужого краю»: «/.../ в самому серці Бесарабії, я матиму змогу придивитися до цієї цікавої країни з її **природою, людністю, етнографією** [виділення наше – О.К.]» [5, 163]. Відтак зосередження першочергової уваги на топографічному вимірі світу Іншого окреслює своєрідний концептуальний фундамент сприйняття представників чужих етносів через призму ландшафтної унікальності їх території. А власне описи національних особливостей молдаван та татар, їх культури, побуту, світогляду опираються на пейзажну характеристику навколишнього середовища.

Іншування світів кримських татар та молдаван у Михайла Коцюбинського зацплено на просторово-топографічній складовій, що наповнюється екзотичними пейзажними зарисовками. Втім письменник не намагається вибудовувати розлогі орнаментальні описи краєвидів, окреслюючи картини природи в настроєво-емоційному вимірі своїх протагоністів: «Кущі винограду облипли блідо-зеленими китягами, кукурудза по ланах розпустила коси, ячмені почали половіти, немов сивина старості злегка торкнула буйну рослинність землі.

Зів'яла та посохла й трава, якою вистелив Йон своє кубелечко на винограднику... ба! Зав'яло з часом та почало гаснути в серці Йоновім і почуття до Гашиці» [3, 266]. Однак саме пейзажні картини постають невід'ємним елементом образу Іншого, підкреслюючи інакшість його світу, а відтак і власне етнічну окремішність та самотність.

Найбільше авторську увагу у молдавському середовищі привертає виноградник як унікальна просторова модель існування Іншого. Саме з цим елементом краєвиду пов'язано розкриття індивідуально-особистісного оприсутнення героїв оповідань молдавського циклу Михайла Коцюбинського. У «Пе коптьор» – це місце любовних зустрічей Йона та Гашіци, у «Відьмі» – простір комфортної самоізоляції Параскiци від родини та селянського середовища, у «Для загального добра» – як онтологічна модель буття молдавського етносу, так водночас і єдиний засіб соціально-економічного виживання сім'ї. З іншого боку, така особлива увага до виноградника окреслює й особистий авторський досвід сприйняття Іншого, оскільки праця у філоксерній комісії, у першу чергу, розкривала перед письменником цей вимір оприсутнення етнообразів.

Письменник постійно акцентує увагу на винограднику саме як на особливій просторовій моделі тожсамості світу Іншого, котра репрезентує національну аксіологічну систему та світогляд молдаван: «Виноград любить, щоб коло нього ходити. І ходиться коло нього, як коло рідної дитини, і годиться йому, зате ж і звикається до нього, як до близької істоти, з життям котрої зв'язано власне життя, хліб, достаток... І такою дорогою стає тобі оця гнучка рослинка, що вмiє віддячити за важку працю, за тверді мозолі...» [1, 210]. Досвід Земфіра Нерона, героя «Для загального добра», розкриває світоглядну зорієнтованість усього молдавського суспільства на любові до праці на землі, поза якою не мислиться і саме існування людини. Але водночас виноградник символізує й особливу національну пам'ять молдаван, бо його існування зв'язує в одне ціле різні покоління: «Замфір дуже любив свій виноградник. Оця десятина землі /.../ дісталась йому ще від батька. То була дідизна, прадідизна, може. З виноградником цим зв'язано так багато споминів» [1, 208-209].

Однак наголошення на важливій ролі виноградника для молдавської культури прозирає й авторське вибудовування аналогій з просторово-топографічними моделями рідного краю. У Михайла Коцюбинського цей образ набуває яскравого порівняння із невід'ємною ознакою українського краєвиду – садком біля хати. Письменник подекуди використовує саме таку назву для його позначення («виноградний садок»), підкреслюючи смислову та семіотичну спорідненість із українським досвідом. Автор наголошує не лише на певній пейзажній схожості (за винятком виразних екзотичних деталей), але й на спільній рустикальній самосвідомості традиційних патріархальних суспільств молдаван та українців. Відтак у молдавському циклі оповідань Михайло Коцюбинський проєкцію Іншого конструює не через протиставлення «свого» та «чужого», відшукуючи подібні культурні орієнтації двох сусідніх етносів.

Особливого значення набуває зображення навколишнього середовища у кримському циклі творів письменника. Пейзажні картини Криму розкривають не особливість світу Іншого, а швидше підкреслюють топографічну унікальність цього простору, перш за все для авторського досвіду: «А далі було море.

Блакитне, сліпучо-блакитне, як кримське небо, воно мліло у спеці літнього дня, дихало млою, і, делікатними тонами зливаючись з далеким небоскломом, чарувало й вабило у свою чисту, теплу й радісну блакить...

З правого боку горбатою тінню ліг в море Аю-Даг і, мов спраглий у спеку звір, припав до води» [7, 39].

Водночас такі описи увиразнюють авторську негацію до татарського середовища, що маркується як щось чуже й незрозуміле. Власне у цьому контексті проявляється у Михайла Коцюбинського європоцентриська світоглядна позиція, оскільки сільська та особливо міська топографія кримців, як зрештою і увесь світ Іншого, сприймається крізь призму західної зверхності щодо відсталого та примітивного Орієнту. Пейзажна екзотичність простору яскраво протиставлена занедбаності татарських осель, у котрих автор відшуковує ознаки відсталості: «Ряди небілених хат з плоскими земляними покрівлями стояли оден над другим так, що покрівля одного дому служила подвір'ям для другого. Серед лісу колонок, якими були підперті піддашся, чорніли двері і вікна, немов входи до печер, а разом все те нагадувало нори річних ластівок на крутому березі річки» [7, 45]. Не змінюється стратегія зображення татарського середовища і в міському ландшафті, письменник, навпаки, детальніше акцентує увагу саме на бруді, сірості та замкнутості татарського простору: «/.../ йшов вузькою, покрученою вуличкою, немов коридором, повним каміння та м'якого пилу. З обох боків здіймались брудні високі стіни, з щільно замкненими хвіртками, з домами, які дивилися на нього глухими стінами та чорними вікнами, з ґратами, як у темниці» [4, 194]. Власне класичний приклад розрізнення ідеалістичної картини краси природи і відсталості поселення кримських татар представлено у новелі «На камені»: «По голому сірому виступу скелі ліпились татарські халупки, зложені з дикого каміння, з пласкими земляними покрівлями, одна на одній, як хатки з карт. Без тинів, без воріт, без вулиць. /.../ Чорно і голо. /.../ Зате за селом, у далекій перспективі, одкривався чарівний світ» [2, 147].

Проте в описах подібних зразків молдавських поселень домінує позитивне осмислення і не викликає у Михайла Коцюбинського відчуття відсталості цього традиційного суспільства: «Білі, чепурненькі хати під очеретяними стріхами, з широким піддашсям на мальованих стовпах, дерев'яні кошниці на кукурудзу, очеретяні хлівки, крилаті акації та морви за штучно плетеними очеретяними тинами, журавлі над колодязями – все це робило гарне враження, свідчило про лад та достаток» [1, 217]. Подібність молдавського світу до українського не викликає потреби в письменника маркувати його як «чужий» чи примітивний. Татарське середовище Криму демонструє виразну несхожість із рідним краєм, тому і не провокує позитиву, захоплення. Більше того, автор у ставленні до корінного етносу Криму послуговується російськими орієнталістськими підходами щодо цивілізаційної вищості представників імперського середовища над підкореними тубільцями. Письменник постійно наголошує саме на такій перспективі, тим самим демонструючи власне «знання як владу» над «чужим»: «/.../ в сьому пеклі життя, у сьому хаосі фарб, ліній, пахощів, згуків, у сій неможливій тісноті проскакував часом, зайнявши всю

вулицю, новий фаєтон під білим парасолем, із елегантними європейцями, як щось чуже, негармонійне, й зникав за хмарою пилу...» [4, 196].

Загалом у текстах Михайла Коцюбинського образи природи та навколишнього середовища набувають чіткої стратегії входження у простір Іншого. Однак якщо у молдавському циклі пейзажна унікальність та екзотичність постають органічною частиною світу Іншого, то у текстах, пов'язаних із Кримом, у стратегії конструювання етнообразів спостерігається тенденція протиставлення особливих ландшафтів відсталості кримського традиційного суспільства.

Осібне місце у текстах Михайла Коцюбинського у контексті осмислення національно-культурних особливостей світу Іншого займає репрезентування етнографічної унікальності. Особливо автор зосереджує увагу на цьому факті у представленні національних характерів молдаван, що детально оприсутнюється на рівні як сюжетної лінії, так і в натуралістично-деталізованому зображенні звичаєво-побутового існування героїв. Втім у кримському світі автор обмежується постулюванням окремих традицій повсякденного буття, не занурюючись в особливості татарської народної культури, а використовуючи лише окремі елементи як певну декоративну складову.

Михайла Коцюбинського головним чином у площині осмислення сусідніх етносів цікавить розкриття внутрішнього світу персонажа через призму його національного життя. Тексти Михайла Коцюбинського молдавсько-кримського циклу представляють особливу стратегію занурення у внутрішній світ персонажів, розкриваючи індивідуальний мікрокосм героїв. Така авторська художня зорієнтованість на з'ясування психології особи, її переживань та роздумів, дозволяє чітко окреслити особистісну сферу протагоністів, послаблюючи ментальні риси на тлі загальнолюдських почуттів.

Найпоказовішим моментом у цьому контексті постає моделювання фемінних персонажів у ціннісній парадигмі традиційних суспільства молдаван та кримчан. У текстах письменника саме жіночі персонажі найкраще репрезентують національні характери.

Оповідання і молдавського, і кримського циклів Михайла Коцюбинського об'єднує зосередження авторської уваги на патріархальній аксіологічній системі традиційного суспільства, у котрому саме жінка постає адекватним маркером його внутрішньої сутності. Жіночий досвід молодої татарки в оповіданні «У путах шайтана» оприявлює не лише індивідуально-особистісний вимір героїні, а власне перетворюється на узагальнену модель усього етносу. Мусульманська релігійно-етична модель татарського суспільства повністю маргіналізує жінку як і, перетворюючи її на безправну постать: «/.../ правовірна дочка аллаха не сміє переступити й порога мечету, немов яке нечисте створіння...» [7, 43]. Акцентування на такій проекції Іншого дозволяє Михайлу Коцюбинському чітко зманіфестувати відсталість і примітивність кримців як етносу.

Загалом в російській інтелектуальній думці XIX віку домінує виразне стереотипне сприйняття татар як етносу, що нездатний вести повноцінне господарювання на власній землі в силу внутрішньої аморфності та лінощів.

Так, російський географ Пьотр Сімон Паллас, характеризуючи татарське суспільство, наголошує на тому, що «бездіяльність є найвищим благополуччям цього народу [кримських татар. — О.К.] і причиною такої відсталості, ймовірно, є виховання молодих людей в гаремах, де для цього закладаються первинні нахили» [переклад з російської наш. — О.К.] [9, 153]. У другій половині XIX віку така однозначна заангажована версія сприйняття кримського населення втрачає своє безапеляційне звучання. Так, у текстах Євгенія Маркова [8] про Крим, інтерпретація татар позбавлена яскраво негативних конотацій, але в культурі продовжують побутувати все-таки стереотипні характеристики, що частково має вплив і на версію Михайла Коцюбинського.

Власне увесь простір фемінного існування в татарському суспільстві кримських оповідань Михайла Коцюбинського позначений неповноцінністю у порівнянні з європейською чи навіть європеїзованою жінкою: «Алла-алла! — думає Емене. — Ти справедливий, але чому невірним жінкам краще живеться на світі, ніж правовірним?..» [7, 41]. Автор для моделювання образу східної жінки послуговується стереотипізованими орієнталістськими підходами, культурна ідентичність татарки розглядається крізь призму цивілізаційної відсталості.

Дослідник Ярослав Поліщук відзначає, що для молдавсько-кримського періоду творчості Михайла Коцюбинського характерне освоєння натуралістичної техніки письма, що поєднується із старою етнографічно-побутовою манерою українського народництва [10, 60-61]. Це провокує зосередження авторської уваги на деталізації опису зовнішнього виду персонажів. У контексті репрезентування татарської жінки показовою є авторська характеристика гардеробу та прикрас Емене. Загалом письменник скрупульозно вибудовує процес одягання та прикрашання татарки, наголошуючи на тому, що це єдина її розвага. Однак фінальне порівняння зовнішнього виду Емене зі «індійським божком» виявляє загальну стереотипну зверхність орієнталіста над тубільним представником Сходу, де навіть етнографічно-побутова складова сприймається виключно у площині відсталості й певної «ненормальності» щодо європейського еталону. Проте у ситуації безпосереднього зіткнення представниць двох світів постулюється саме обмеженість та навіть дикість кримчанок, що надмірною увагою до зовнішності європейок нагадують інфантильну поведінку примітивних племен: «Стара татарка теж не одставала од дочки, і незабаром європейки опинились немов у неволі диких; вони почали уже боятися коли не за цілість боків, то за одягу» [7, 45]. Зрештою показовим є і протиставлення татарському жіноцтву фемінних героїнь світу метрополії саме як європейок, що прозирає загальну авторську налаштованість сприйняття татарського світу як середовища, котре потрібно цивілізувати, а відтак представниці європейської культури *a priori* лише через власну присутність несуть «високу» місію «білої людини».

Загалом у стратегії Михайла Коцюбинського щодо осмислення образів жінок-татарок простежується певна залежність метропольної версії, представленої у поемі Александра Пушкіна «Бахчисарайський фонтан». У тексті російського письменника увесь фемінний досвід татарського середовища обмежується рамками ханського гарему, у просторі якого домінує нудьга («на

лоне скуки одинокої»), лінь («в гареме жизнью правит лень») та розкіш («меняют пишные уборы») [11]. Власна така атмосфера особистого простору існування татарки відтворює і Михайло Коцюбинський, акцентуючи на монотонності та нецікавості її світу, хоча і не потверджуючи імперську стереотипну модель про лінощі: «Ще в будень, коли Емене не покладаючи рук садить тютюн, підгортає виноград, поливає городину або пораяється коло набілу, — вона не почуває нуди; але в свято /.../ дівчина не знає, що з собою чинити» [7, 40].

Втім авторська зверхність щодо татарських персонажів не обмежується лише фемінними героїнями, письменник навіть подекуди, навпаки, симпатизує саме жіноцтву через тотальну несвободу в татарському суспільстві. Однак у зовнішній характеристиці чоловіків, незалежно від їх місця в суспільстві кримців, домінує виразне порівняння саме із тваринними образами («Старий суворий мулла Асан /.../ був темний і упертий, як віслюк. І за це всі його поважали» [2, 148-149], «Нурла виступав з рухами гончого пса, що нюшить уже дичину» [2, 154], «Очі в провідника наляпались кров'ю і вилізли наверх, як у барана» [7, 50]), підкреслюючи зайвий раз відсталість та дикість татар. Власне і стратифікація татарського суспільства узалежнюється від їх примітивних бажань наживи або ортодоксальної мусульманської релігійності. В оповіданні «У путах шайтана» Михайло Коцюбинський лінію розлому татарської спільноти проводить саме між ортодоксами (хаджі Бекір, софта) та татарами, що найбільше цінують матеріальну вигоду (Септар). У такій системі координат усі татари підпадають під авторську негацію, оскільки подібна життєва орієнтація лише поглиблює їх цивілізаційну неповноцінність щодо «європейського еталону». Особливо промовистим є характеристики щодо наживи татар на європейцях: «І пригадалися їм всі незчисленні способи заробітків та баришів, які давали їм гяури. Пригадалися усі ті «ямурата» /.../, усі ті багаті жнива, що збирає з гяурів, не сіючи й не орючи, татарин» [7, 49]. Михайло Коцюбинський потрапляє в полон орієнталістських стереотипів, вбачаючи в представниках Орієнту лише ницість та жадоху наживи. Водночас не помічаючи їх колоніальне поневолення та культурну маргіналізацію з боку імперії. У тексті «У путах шайтана» спрацьовує класичний варіант замовчування про колоніальне володіння метрополії простором колонізованого, котрий Едвард Саїд називає комплексом Менсфілд-парку за аналогією до однойменного тексту Джейн Остін. Наголошуючи на постійній меркантильності татарської душі («/.../ у нас – багатий гяур більш важить, ніж двоє праведних» [7, 49]) письменник замовчує колоніальне підкорення простору Криму «європейцями» Російської імперії, витіснення татар з найкращих територій кримського узбережжя, подаючи у тексті цей момент лише за допомогою натяків та недомовок: «/.../ дивилась туди, вниз, на білі оселі серед розкішних гаїв, і не могла не бачити іншого, ніж їхнє, татарське життя, не могла не рівняти того життя з власним» [7, 43], «Там над морем, під золотистими від заходячого сонця кипарисами, танцюють гяури» [7, 43].

Але в моделюванні образів молдавської жінки, як і всього бессарабського суспільства, автор відмовляється від протиставлення із відповідниками

«цивілізованого світу». Натомість письменник наголошує на певній свободі жіноцтва в патріархальному світі, у першу чергу, в площині спільної праці та розваг чоловіка та жінки. Особливу вагу у цьому контексті набувають розлогі описи етнографічно-побутових елементів молдавського життя. В оповіданні «Пе коптьор» динамічно-пластичні картини танців молоді розкривають не лише культурну унікальність Іншого, але й з'ясовують природу стосунків чоловіка та жінки в традиційному суспільстві з домінуванням патріархальних законів. Чоловіча сила та нахабність Йона перемагає пристрасну натуру Гашіци, повністю підкорюючи її чоловічій волі: «Вже до кінця танців Йон не відступавсь від Гашіци: він формально залицявся, а дика спочатку дівчина дедалі рахманнішала, лоскочучи парубкове серце палкими поглядами» [3, 256]. Такі сцени, поза певною етнографічною екзотичністю, співпадають із традиціями та звичаями української культури. Відтак національні характери молдаван у текстах Михайла Коцюбинського постають проекцією гетерообразів представників українського етносу.

Важливого значення у стратегії конструювання образу Іншого в Михайла Коцюбинського відіграє релігійний фактор. Для моделювання національних характерів молдаван православний маркер не відіграє ролі основної характеристики етнічного буття, лише доповнює загальний образ традиційної сільської спільноти. Автор детально не занурюється у релігійне життя своїх персонажів, позаяк воно позбавлене невідомості та екзотичності. Втім церковно-обрядова складова присутня у всіх текстах молдавського циклу, проявляючись у першу чергу як невід'ємна ланка патріархального світу. Відтак відвідування церкви у неділю, носіння хрестика та присутність священнослужителя в житті молдаван окреслюють основні духовні виміри Іншого у просторі православної традиції, водночас акцентуючи на спорідненості досвіду молдаван та українців як світоглядно близьких етносів. Подібність простежується і на рівні своєрідного оприсутнення священика у житті патріархальної громади. Зберігаючи статус духовного авторитета, він водночас на побутовому рівні повністю адаптується до селянського світу, що прозраджує його цілковиту інкорпорованість в етнічне молдавське життя: «Вранці Тихович подався до попа. Жовтий, небілений дім нічим не відрізнявся від інших молдуванських хат» [1, 244].

Однак у контексті представлення татарських образів саме релігійний чинник демонструє виразне іншування. Хоча Михайло Коцюбинський і не вибудовує розлогіх описів чи коментарів щодо мусульманства татар, але саме апелювання до зовнішніх атрибутів ісламу постійно проступає у текстах кримського циклу. Ця тенденція проявляється і на рівні назви текстів («Під мінаретами», «У путах шайтана»), що відбивають релігійно-світоглядну орієнтацію ісламського світу з його виразною орієнтальністю. У стратегії Михайла Коцюбинського мусульманство постає основою цивілізаційної маргінальності Іншого у просторі Криму. Особливо наголошує письменник на такій проекції в оповіданні «Під мінаретами», де ісламське духовенство з його ортодоксальністю постає перепорою до вестернізаційного оновлення татарського суспільства: «Мулли держать народ у темноті, бо їм се вигідно...

Муллі затримують поступ, той світлий день, що сяє вже європейським народам» [4, 209]. Втім у цьому тексті письменник вибудовує доволі детальну картину релігійного життя татарського суспільства, описуючи різні сторони мусульманських звичаїв, інституцій та легенд. Загалом, потрактовуючи іслам як частину етнічного виміру татарської спільноти, автор намагається передати і чаруючий дух орієнтальної екзотичності: «А вгорі, над тим бурхливим морем, із високих білих мінаретів, серед блакитного неба лунав, протяглий, жалібний спів муедзинів /.../» [4, 196]. Втім релігійний чинник у контексті гетерообразу татар поглиблює саме проєкцію Іншого як Чужого.

Загалом у прозі Михайла Коцюбинського 1890-х років моделювання національних характерів молдаван позначено намаганням віднайти елементи світоглядної та культурної спорідненості з українським простором. Відтак письменник не вибудовує стратегію виразного іншування молдавського етносу як цілком чужого та невідомого середовища. Однак у ситуації репрезентування гетерообразів татар простежується стратегія протиставлення кримського орієнтального світу цивілізованому європейському, що викликає певне авторське відчужене ставлення до кримців як етносу.

Джерела:

1. Коцюбинський М. Для загального добра / М. Коцюбинський // Коцюбинський М. Твори : У 7 т. – К. : Наукова думка, 1973. – Т. 1. – С. 204-250.
2. Коцюбинський М. На камені / М. Коцюбинський // Коцюбинський М. Твори : У 7 т. – К. : Наукова думка, 1974. – Т. 2. – С. 144-157.
3. Коцюбинський М. Пе коптьор / М. Коцюбинський // Коцюбинський М. Твори : У 7 т. – К. : Наукова думка, 1973. – Т. 1. – С. 251-272.
4. Коцюбинський М. Під мінаретами / М. Коцюбинський // Коцюбинський М. Твори : У 7 т. – К. : Наукова думка, 1974. – Т. 2. – С. 192-234.
5. Коцюбинський М. [По Бессарабії] / М. Коцюбинський // Коцюбинський М. Твори : У 7 т. – К. : Наукова думка, 1975. – Т. 4. – С. 163.
6. Коцюбинський М. Твори : У 7 т. / М. Коцюбинський. – К. : Наукова думка, 1974. – Т. 5. Листи (1886-1904). – 431 с.
7. Коцюбинський М. У путях шайтана / М. Коцюбинський // Коцюбинський М. Твори : У 7 т. – К. : Наукова думка, 1974. – Т. 2. – С. 39-50.
8. Марков Е. Очерки Крыма [Електронний ресурс] / Е. Марков. – Режим доступу до видання: https://ru.wikisource.org/wiki/Очерки_Крыма_%28Марков%29.
9. Паллас Петр Симон. Наблюдения, сделанные во время путешествия по южным местностям Русского государства в 1793-1794 годах / Петр Симон Паллас ; пер. с нем. – М. : Наука, 1999. – 246 с.
10. Поліщук Я. І ката, і героя він любив... : Михайло Коцюбинський : літературний портрет / Я. Поліщук. — К. : ВЦ «Академія», 2010. – 304 с.
11. Пушкин С. Бахчисарайский фонтан / С. Пушкин. – М. : Гос. изд-во. худож. лит-ры, 1949. – 24 с.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. *Улас Самчук і українська естетична свідомість*

Тхорук Раїса. Параметри міфологізації художнього світу роману «Темнота» Уласа Самчука	4
Усач Наталія. Часова організація трилогії «Ост» («Морозів хутір», «Темнота», «Втеча від себе») Уласа Самчука.....	18
Хомеча Наталія. Топографія спогаду: діалогія Уласа Самчука «На білому коні», «На коні вороному».....	24

РОЗДІЛ II. *Питання поезики*

Кочерга Світлана. Поезія і/як писанкарство: інтермедіальність художнього світу Оксани Лятуринської.....	38
Кир'янчук Богдан. Герменевтична специфіка літературно-критичного мислення Бруно Шульца	46
Сергійчук Зоряна. Досвід смерті як іманента герменевтики індивіда фентезійного серійного роману про Гаррі Поттера.....	55
Мирончук Інна. Прийом маски та авторська ідентичність у прозі Богдана Бойчука	60

РОЗДІЛ III. *Тексти і контексти*

Захарчук Ірина. Советська ідентичність сталінської доби: соціальні практики, емоційний ресурс та приватний досвід.....	71
Антипчук Надія. Художній світ драматургії Любові Яновської	82
Крупка Мирослава. Модель жіночої соціалізації у повісті Галини Журби «Зорі світ заповідають...».....	89
Кир'янчук Ігор. Духовний код книги Михайла Ореста «Душа і доля».....	102

РОЗДІЛ IV. *Компаративна критика*

Бестюк Ірина. Марш як музичний маркер «імперії мегаломанії» («Марш Радецького» (1932) Йозефа Рота і «Долина май» (1933-1935) Олексія Кундзіча).....	109
Кирильчук Олександр. Образ Іншого у прозі Михайла Коцюбинського.....	117
Іванова Анна. Контактуючи з Іншим: презентація образів інших націй та формування автообразу у романах Людмили Коваленко.....	126

РОЗДІЛ V. *Дидактичні парадигми української літератури*

Романишина Наталія. Методика використання письменницької критики в аналізі невеликого епічного твору (на прикладі творчості Уласа Самчука)...	134
Полюхович Любов. Проблема формування літературних компетентностей школярів (за Борисом Степанишином).....	144
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	154

Наукове видання

*Збірник наукових праць
Рівненського державного гуманітарного університету*

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ФІЛОЛОГІЇ.
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО**

Випуск XXI

Упорядкування
та наукове редагування
*Олександр КИРИЛЬЧУК
Мирослава КРУПКА*

Комп'ютерна верстка та макет
Микола ВОЙТОВИЧ

Відповідальний за випуск
Олександр КИРИЛЬЧУК

Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету: Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство. – Вип. XXI / Ред. кол. О. Кирильчук [та ін.]. – Рівне : РДГУ, 2015. – 155 с.

**ББК 83
Л 43
8**

Підписано до друку 10.06.2015 р.
Формат 60x84. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman Cyr.
Умови, друк. арк. 9,17. Наклад 300 прим. Зам. № 29.

Видавничі роботи:
кафедра української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету
33001, м. Рівне, вул. Остафова, 37, каб. 404.

Друкарські роботи:
СПД Войтович М.А.
33001, Рівне, вул. Петра Могили, 28
тел (0362) 63-18-56
Свідоцтво про держреєстрацію:
Серія ВОО № 824666 від 17.07.2003 р.